

۲۰۸۰۳۱۳

السلامة للجميع

حقوق زنان در حقوق ایران با فقه امامیه

مؤلف :

محمد فتحی

سرشناسه	:	فتحی، محمد، ۱۳۶۹-
عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	:	حقوق زنان در حقوق ایران و فقه امامیه/ مولف محمد فتحی.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات راه دکتري: گروه آموزشی مدرس، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهري	:	۱۳۳ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۲۴۱-۳۶۶-۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	زنان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران
موضوع	:	Women -- Legal status, laws, etc. -- Iran
موضوع	:	حقوق جزا -- ایران
موضوع	:	Criminal law -- Iran
موضوع	:	زنان (فقه) -- ایران
موضوع	:	Women (Islamic law) -- Iran
رده بندی کنگره	:	۵/۱۸۷K1v4
رده بندی دیویی	:	۵۵۰.۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۰.۰۸۳۳

www.sanjesh.ir

sanjeshodanesh@iran.ir

عنوان: حقوق زنان در حقوق ایران و فقه امامیه

مولف: محمد فتحی

ناشر: انتشارات سنجش و دانش

توبیت چاپ: اول ۱۳۹۸

تیراژ: ۵۰ نسخه

«کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است»

بهاء: ۲۵۰۰۰۰ ریال

مرکز پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، پلاک ۱۲۶

تلفن تماس: ۰۲۱-۶۱۲۶

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
مرور ادبیات و سوابق مربوطه.....	۸
فصل اول.....	۱۴
کلیات (مفاهیم، مبانی و پیشینه تاریخی).....	۱۴
مفاهیم.....	۱۵
عقد.....	۱۵
تعدی و تفریط.....	۱۵
فقه.....	۱۵
مسئولیت مدنی.....	۱۶
حق.....	۱۶
عقد نکاح.....	۱۶
مبانی نظری.....	۱۶
ویژگی ها و تفاوت های زن و مرد از دیدگاه اسلام.....	۱۶
ضرورت وجود مدیر برای خانواده.....	۱۸
ریاست خانواده.....	۱۹
استقلال در حقوق مالی زن.....	۲۰
استقلال در حقوق سیاسی.....	۲۰
استقلال در انتخاب همسر.....	۲۱
دیدگاه های تاریخی و جاهلی درباره حقوق زن.....	۲۱
زن در تمدن روم قدیم.....	۲۲
زن در تمدن ایران قدیم.....	۲۲
زن در یونان.....	۲۲

- ۲۳..... زن در عصر جاهلیت.
- ۲۳..... نظرگاه فرهنگ اسلام درباره زن.
- زن و حقوق خانواده.
- ۲۵..... حق مهر.
- ۲۶..... حق مکن.
- ۲۷..... حق نفقه.
- ۲۸..... حق حسن معاشرت، معاضدت، وفاداری و رفتار شایسته.
- ۲۸..... زن و حق اقتصادی.
- ۲۹..... کسب و درآمد.
- ۲۹..... نحله و مهر.
- ۳۰..... ارث.
- ۳۱..... وصیت.
- ۳۲..... حقوق زنان در فقه امامیه.
- ۳۳..... اشتغال زنان.
- ۳۴..... مدون نبودن فقه زنان در فقه امامیه.
- ۳۵..... جایگاه قواعد فقهی زنان.
- ۳۶..... مسائل فقهی حوزه زنان.
- ۳۷..... حقوق ویژه زنان.
- ۳۸..... حقوق مالی زن.
- ۳۹..... حقوق مالی زن در نکاح منقطع.
- ۳۹..... حقوق و تکالیف غیرمالی زوجین در قانون ایران.
- ۴۰..... روابط شخصی (غیرمالی).
- ۴۱..... حسن معاشرت.
- ۴۲..... معاضدت و همکاری در تشدید مبانی خانواده.
- ۴۳..... وفاداری زن و شوهر.

۴۳	شغل زوجین
۴۵	اصول حاکم بر عقود و قراردادها
۴۵	اصل لزوم عقود
۴۶	اصل جبران خسارت
۴۶	اصل صحت
۴۶	اصل تاثیر عرف در معاهدات
۴۷	شرایط اساسی برای صحت معامله (قراردادها)
۴۷	قصد و رضای طرفین قراردادها
۵۲	ایجاب و قبول در قرارداد
۵۳	شرایط ایجاب
۵۳	اثر ایجاب
۵۴	انقضاء مدت مقرر برای قبول
۵۴	شرایط قبول
۵۴	اعلام قبول
۵۵	اهلیت طرفین در قرارداد
۵۵	اهلیت تمتع (اهلیت برخورداری)
۵۶	اهلیت استیفاء (اهلیت بهره‌وری) یا اهلیت قانونی
۵۷	شرایط اساسی برای صحت شروط ضمن عقد
۵۹	اقسام شروط ضمن عقد
۵۹	شروط باطل غیرمبطل عقد
۶۰	شروط باطل مبطل عقد
۶۰	شرط خلاف مقتضای عقد
۶۱	فصل دوم
۶۱	خلاء های قانونی موجود در زمینه حقوق زن در حقوق ایران و راهکارهای قانونی حل آن
۶۲	حدود اختیارات زوج در زمینه حقوق زن در قانون مدنی

۶۲	 ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی
۶۲	 بررسی فقهی ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی
۶۴	 بررسی حقوقی ماده ۱۱۰۵ قانون مدنی
۶۵	 ماده ۱۱۱۷ قانون مدنی
۶۵	 عدم مخالفت با اشتغال زوجه
۶۶	 مخالفت زوج با شغل زوجه
۶۶	 منایرت شغل زوجه با مصالح خانواده
۶۶	 تنافی شغل زوجه با غیثیات زوجین
۶۷	 ضابطه تشخیص
۶۷	 ماده ۱۸ قانون حمایت خانوار و تحلیل حقوقی آن
۶۸	 لزوم تایید دادگاه
۶۹	 حق زوجه در مخالفت با شغل سر
۶۹	 عدم اختلال در معیشت
۷۱	 آثار مخالفت زوج با اشتغال زوجه به مثابه حقوق زن
۷۱	 ابطال تعهدات زوجه
۷۲	 لزوم جبران خسارت کارفرما
۷۳	 لزوم جبران خسارت زوجه
۷۴	 وظایف قانونی زن و شوهر در زندگی مشترک
۷۴	 سکونت مشترک
۷۵	 حسن معاشرت
۷۶	 همکاری زوجین در استوار کردن میانی خانواده و تربیت فرزند
۷۶	 شغل همسر
۷۷	 حقوق و وظایف مختص هر یک از زوجین
۷۷	 وظایف زوج در قبال زوجه
۷۷	 ریاست خانواده

۷۸.....	پرداخت مخارج زن.....
۷۹.....	مهریه.....
۸۰.....	نفقه.....
۸۱.....	وظایف زوجه در قبال زوج.....
۸۱.....	اطلاعات از شوهر.....
۸۱.....	خوب شوهرداری.....
۸۱.....	خوش اخلاقی.....
۸۲.....	احترام به شوهر.....
۸۲.....	اظهار عشق و علاقه نسبت به شوهر.....
۸۳.....	استقبال گرم از شوهر.....
۸۳.....	جایگاه زن در اسلام و در جبهه امر.....
۸۳.....	قانون اساسی کشورها و حقوق زنان.....
۸۵.....	تساوی حقوق زن و مرد و نظر اسلام در این رابطه.....
۸۵.....	اعلامیه ها و کنوانسیون های جهانی و حقوق زن.....
۸۶.....	زن در جمهوری اسلامی ایران.....
۸۸.....	زن در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.....
۸۹.....	زن در قوانین و مقررات عادی ایران.....
۹۳.....	جایگاه امور زنان و خانواده در سند افق چشمانداز ۲۰ ساله آینده کشور.....
۹۳.....	ماده ۱۱۱ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.....
۹۴.....	اقدامات مهم و اساسی مجلس هشتم.....
۹۵.....	امتیازات و تفاوت های حقوق زنان در زمان ازدواج و طلاق در قانون مدنی.....
۱۰۳.....	فصل سوم.....
۱۰۳.....	تبیین جایگاه حقوق زن در قوانین حقوقی ایران و فقه امامیه.....
۱۰۴.....	وضعیت فعلی حقوق زن در قوانین ایران و فقه امامیه.....
۱۰۴.....	بحث سن بلوغ زنان در ایران.....

۱۰۴	مسئله ارث
۱۰۶	تابعیت
۱۰۸	اقامتگاه
۱۰۸	نکاح
۱۰۹	ازدواج موقت
۱۱۰	تعدد زوجة
۱۱۱	طلاق
۱۱۱	تبعیض حقوقی به مع زنان
۱۱۲	زن و سیاست
۱۱۴	قوانین حمایت از حقوق زنان در ایران
۱۱۵	مشارکت سیاسی و اجتماع
۱۱۷	قوانین «خانواده»
۱۱۹	ولایت و اجازه پدر یا جد پدری
۱۲۲	نفقه
۱۲۴	مروری بر حقوق زن در قوانین ایران و فقه امامیه
۱۳۲	منابع

حقوق زن، مبحثی مهم با گستره‌ی وسیع شامل حقوق خصوصی و عمومی زنان است. حقوق زن در حوزه‌ی خصوصی ناظر به موضوعاتی چون ازدواج، فسخ آن، ارث و حضانت فرزند و در حوزه‌ی عمومی شامل حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی اوست.

حقوق زنان در همه‌ی جوامع و دوران‌ها همواره به مقتضیات زمان، ویژگی‌های فرهنگی جامعه و نوع مناسبات اجتماعی آن عصر بستگی داشته است. بررسی پیشینه‌ی حقوق زن در ادوار تاریخی نشان‌دهنده‌ی تسلط پایدار مردسالاری بر آن است. به تعبیر دیگر، غالباً مزایا و موقعیت‌های مهم اجتماعی در اختیار مردان بوده است و زنان در وضع فرودست قرار داشته‌اند. برخی مصادیق این موضوع در ایران باستان، عرب عصر جاهلی و اروپای قرون وسطا عبارت‌اند از: تجاوز تعدد نامحرمین و زوجات؛ سلب حق انتخاب شوهر از دختران؛ به ارث برده شدن بیوه‌زنان از جانب نزدیکان همسر؛ مالکیت نداشتن زنان بر اموال خود و محروم بودن آنان از ارث؛ رواج خشونت درباره‌ی زنان؛ سهرات قواری کیفری در مورد جنایات وارد شده بر زنان؛ و ولایت بسیار گسترده‌ی پدر بر فرزندان، از جمله زن به گور کردن دختران در دوره‌ی جاهلیت، بدون حق اعتراض مادر.

این موارد نشان‌دهنده‌ی همه‌ی واقعیت در مرد وضع زنان نیست. مثلاً در پاره‌ای منابع، برخی آزادی‌های اجتماعی و سیاسی زنان در ایران پیش از اسلام یا رسیدن شماری از زنان به برخی مناصب مهم در دوران جاهلیت گزارش شده است، اما این موارد استثنایی را نمی‌توان نشان‌دهنده‌ی کامل حقوق زن در آن اعصار به شمار آورد. همچنین تعمیم داد.

فرهنگها، آیین‌ها و مکاتب مختلف، دیدگاههای متفاوتی را نسبت به حقوق انسانها و به ویژه حق زن داشته و دارند و همین دیدگاههای متفاوت آنگاه که با اراده‌ها و خواسته‌های گونه به گونه‌ای همراه شده، حقوق زن را دستخوش تغییرات فراوان قرار داده است. از یونان که ازدواج در آن نوعی معامله بر سر زن به حساب می‌آمد. تا روم که زن اختیار زندگی و مرگ خویش را هم نداشت و پس از مرگ تحت سرپرستی پسر بزرگ خانواده قرار می‌گرفت، تا هند و افکار مانو که زن را سرچشمه بی‌آبرویی و نزاع و زندگی خاکی می‌دانست. همچنین ایران باستان که زن صاحب حق به شمار نمی‌رفت و تحت سرپرستی کدخدا یا رئیس خانواده بود و انواع ازدواج

از قبیل استقراضی و ازدواج با محارم رایج بود. و یا عرب جاهلی که تحقیر زن در آن کمتر از بقیه ملل نبوده و در بعضی از موارد حتی دختر حق حیات نداشت و زنده به گور می‌شد و انواع ازدواج از قبیل شغار و بدل و استیضاع و جمع در آن رایج بود، هر کدام از این آداب به نحوی به نادیده گرفتن حقوق زن منتهی می‌شد.

محرومیت‌های یاد شده در طول قرون گذشته حتی در قرون معاصر به ویژه در اروپا و غرب نسبت به زن با شعار جنبش انسان گرایی و نیز گسترش تکنولوژی و تأسیس کارخانه‌های بزرگ و نیاز به دسترسی به نیروی کار ارزان، از جمله عمده عواملی بود که موجب شکل‌گیری نهضت زن‌مداران در جهت‌گزاری و تساوی زنان نسبت به مردان شد. نهضتی که در اروپا برای حق پیمال شده زن صورت گرفت، به دلیل اینکه دیر به این فکر افتاده‌اند، با دستپاچگی و عجله زیادی انجام گرفت.

این نهضت اگرچه با شعار آزادی خواهی و دفاع از حقوق زن به میدان آمد اما بیش از آنکه زن را از اسارت مرد و جامعه برهاند او را از قید و بند اخلاق جدا نمود، به گونه‌ای که بنیاد خانواده را متزلزل و در معرض نابودی قرار داد. گرایش به تساوی حقوق زن و مرد موجب شد تا سازمان ملل در سال ۱۹۷۹ کنوانسیون معاهده اشکال تبعیض علیه زنان را صادر نماید. در حالیکه در اکثر تمدن‌ها و فرهنگ‌های گذشته حقوق زن یا نادیده گرفته شده و یا تمدن معاصر به نام آزادی اسارت‌های بیشتری را بر زن تحمیل می‌کردند، در نظام حقوقی اسلام از همان آغاز به دور از افراط و تفریط و با نگرش واقع‌گرایانه نسبت به حقوق زن، حقوق آنان را تأسیس نمود.

به همین منظور در این تحقیق، حقوق زن در خانواده بر مبنای شریعت و اصول حقوق زن در قوانین ایران و فقه امامیه مورد بررسی قرار گرفته است. همانطور که اشاره شد، یکی از مباحث مهم و اساسی حقوقی دنیای معاصر، حقوق زن در جامعه است، مکاتب حقوقی هر یک با توجه به منابع و فرهنگ ناشی از آن، دیدگاه خاصی در مورد حقوق زنان در جامعه اراده کرده است. در این مجموعه تلاش می‌شود که حقوق زن در خانواده از دیدگاه نظام حقوقی ایران و فقه امامیه مورد بررسی قرار گیرد. در نظام حقوقی ایران به بهترین وجه حقوق زوج در

خانواده تأمین شده است و تا حدی که نسبت این نهاد مقدس متزلزل نگردد، زن مستقلاً می‌تواند حقوق خود را استیفاء نماید، که در ادامه به مهمترین آنها بطور خلاصه اشاره می‌شود.

قوانین ایران در زمینه حقوق زن به مقدار زیادی، مبتنی بر فقه اسلام با گرایش مذهب امامیه است. نظام حقوقی ایران، بدون افراط و تفریط و با تکیه بر ۲ اصل واقع نگری و هدفمندی، نظام حقوقی خاصی را برای ثبات خانواده و حفظ حقوق زن وضع کرده است. در نظام حقوقی ایران با توجه به اشتراکات تفاوت‌های زن و مرد، تلاش شده است تا حدی که ممکن است ضمن حفظ نهاد خانواده، از حقوق زنان دفاع شود و در این راه کوشیده است تا بین دو اصل ثبات خانواده و وابستگی زوجین به هم و اصل استقلال و حفظ شخصیت و حقوق زن ارتباط برقرار کند، لذا در این نظام در مواردی که استقلال زوجین آسیبی به ثبات خانواده وارد نکند، به آنان استقلال داده شده است و هر یک می‌توانند مستقلاً حقوق خود را استیفاء نمایند.

حق مالکیت، حق انتفاع، همسرو حق فعالیت‌های سیاسی یا حقوق سیاسی از جمله حقوقی است که زن مستقلاً می‌تواند آن را استیفاء نماید ولی در اموری مانند اداره خانواده، زن را تابع مرد قرار داده است. فقه امامیه، به مباحث حقوق زنان را با مبانی و دیدگاه اهل بیت(ع) به صورت علمی در ترسیم حد و حریم‌ها تبیین می‌کند، هیچ اصل یا قاعده‌ای را به عنوان نهی و منع حضور زنان در جامعه مطرح نکرده است. گرچه ممکن است برخورد سلیقه‌ای بسیاری از صاحب‌نظران، طرح مسئله حضور زنان در جامعه را منتفی به نظر رساند، اما تحقیق علمی در فقه نشان می‌دهد که زنان مسلمان با رعایت حقوق الهی و حقوق دیگران، می‌توانند در تمام امور اجتماعی مشارکت داشته باشند. استخراج قواعد فقهی در حوزه مسایل زنان را به عنوان خلاء دیگر مطرح کرد.

در فقه یکسری اصول و قواعدی وجود دارد که به عنوان قواعد فقهی شناسایی می‌شود و ابزار کار فقیه است، در فقه امامیه و فقه اهل سنت قواعد زیادی در خصوص قواعد فقهیه نوشته شده است، قاعده لاضرر و لا حرج از این نوع هستند، بر طبق قاعده لاضرر اگر یک حکم شرعی مستلزم ضرر زدن به فردی شد این حکم متوقف است، ما در حوزه مسایل زنان نیز می‌توانیم یکسری از این قسم قواعد را استخراج کنیم. در قرآن کریم در جاهای مختلفی بر معاشرت بالمعروف تاکید شده است که در حوزه مسایل زنان نیز این مطرح شده است، رفتاری

که عرف انسانی آن را تایید می کند، پس می توان نتیجه گرفت مشخص نشدن جایگاه قواعد فقهی زنان از جمله مسایلی است که خلایی در حوزه فقه زنان ایجاد کرده است. با آسیب شناسی و آنالیز اجتهادهای فقهی گذشته ما به استنباطهای فقها در مقابل اقتضانات فقه در حوزه زنان پی می بریم و تفاوت های فرهنگ آن زمان با مبنای کلامی را با این آسیب شناسی به خوبی درک خواهیم کرد.

تحلیل اجتهاد فقهی، ارزیابی و سنجش اجتهادهای فقهی در مسایل زنان از جمله کارهایی است که بر روی زمین مانده است، این تحلیل ها راه را برای کسانی که قصد انجام پژوهش در حوزه فقه زنان را دارند باز خواهد کرد و او با این اطلاعات می تواند لغزشگاه ها و آسیب های، سواهای قبلی را ملاحظه کند. در نظام حقوقی ایران زن از لحاظ تمتع از حقوق مالی با مرد برابر است و می تواند مستقلاً آن را استیفاء کند. زن در طول تاریخ از حق ارث و مالکیت محروم بود. بی در اسلام زن نه تنها از حق مالکیت بهره مند است، بلکه همانند مرد استقلال اقتصادی دارد (مهرپر، ۱۳۷۹، ۱۰۰).

در ماده ۱۱۱۸ قانون مدنی که بر اساس حقوق اسلامی وضع شده، مقرر شده است: «زن مستقلاً می تواند در دارائی خود هر تصرفی که می خواهد بکند». این حق زن از آیه ۳۴ مبارکه نساء استنباط شده است، در این آیه: اصل تساوی زن و مرد در تمتع از حقوق مالی مطرح و مقرر شده است. بنابراین در نظام حقوقی ایران حق مالکیت زوجه کاملاً تأمین شده است و زن مستقلاً از حقوق مالی بهره مند و آن را استیفاء نماید. آنجا که در روابط خانوادگی تنها حیثیت مشترک زن و مرد مطرح است، زن و شوهر باید شغل انتخاب کنند که با مصلحت خانواده و حیثیت (آبروی) همسر شخص، مخالف نباشد. اگر هر کدام زن و شوهر شغلی مخالف مصلحت زندگی مشترکشان انتخاب کند، همسر او می تواند از دستش بخواهد او را از آن شغل منع کند. مطابق ماده ۱۱۱۷ «شوهر می تواند زن خود را از حرفه یا صنعتی که منافعی مصالح خانوادگی یا حیثیات خود یا زن باشد، منع کند». در ماده ۱۸ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳، به زن نیز اختیار مشابهی درباره شغل مخالف مصالح خانواده شوهر داده شد. در قوانین پس از آن نیز ناسخی برای این حکم وجود ندارد.